

Cilt/Volume 1, Sayı/Issue 1, Haziran/June 2023, ss. 125-142.
Geliş Tarihi–Received Date: 20.05.2023
Kabul Tarihi–Accepted Date: 15.06.2023
Araştırma Makalesi – Research Article

TÜRK DİASPORASININ SOSYO-POLİTİK BİR DEĞERLENDİRMESİ: AVUSTURYA INNSBRUCK HZ. ALİ CEMEVI ÖRNEĞİ

(A socio-political assessment of the Turkish Diaspora:
the example of Austria Innsbruck Hz. Ali Cemevi)

Selman ÇEVİK¹

ÖZ

Türkiye’den Avrupa ülkelerine 1960’lı yıllarda işgücü göçü Almanya ile başlamış sonrasında ise farklı ülkelere doğru devam etmiştir. Bu işgücü göçünün hâlihazırda farklı boyutları mevcuttur. Türkiye’nin toplumsal yapısındaki farklı dinamikler de bu boyutları etkileyen ana faktörleri oluşturmaktadır. Türkiye’den göç eden Alevilerin bu toplumsal yapı içerisinde önemli bir yeri mevcuttur. 1990’lı yılların başında Avrupa sathında dernekleşmeye başlayan Alevi toplumu Avusturya genelinde “inanç” statüsünde tanınan ve diğer Müslümanlardan farklı olarak hareket eden bir yapıda bulunmaktadır. Bu yapının mevcut durumu ve Türkiye’ye dönük etkileri de hem dinî, hem siyasi hem de toplumsal zeminde önemli bir konumda bulunmaktadır. Alevi toplumunun Türkiye içerisindeki konumu Osmanlı Devleti’nden erken cumhuriyete, 1960’lardan 1990’lara ve günümüze kadar kırılma noktalarında belli sorun alanlarıyla karşılaşarak yeniden düşünülmesi ve tartışılması gereken bir boyuta gelmiştir. Bu durumun Avrupa’daki tezahürleri ve Türkiye’ye etkileri de siyasal zeminde karşılık bulan bir noktadadır. Türkiye’nin siyasal hafızasının önemli bir yerinde sürekli gündeme gelebilme potansiyeli bulunan temel tartışmalar disiplinler arası bir konumda ve sosyo-politik bir zeminde düşünülerek hareket edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada Avusturya’da Türklerin göç etme süreci Türklerin Avusturya’ya göç etme süreci ve Avusturya’daki, Müslümanların genel durumu ve yasal konumlarına ayrıca yer verilmiştir. Temel olarak ise Avusturya Tirol eyaletinin Innsbruck şehrinde yaşayan Alevi toplumunun göç etme süreci, orada yaşadıkları sorunlar, Türkiye’ye dönük talepleri ve beklentileri, Avusturya’da dernekleşme süreçleri ve “kazandıkları” haklar nitel bir araştırma üzerinden ele alınmıştır.

Anahtar Kavramlar: Diaspora, göç, Avusturya, Türk diasporası, Yurtdışı Türkler, Alevilik, Innsbruck Alevi Toplumu

¹ Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
selmancevik.06@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3046-563X

ABSTRACT

Labor migration from Turkey to European countries started with Germany in the 1960s and then continued to different countries. With the labor agreement signed with Austria in 1964, the population of Turkish citizens who migrated has reached approximately 275, 000 today. This labor migration already has different dimensions. Different dynamics in Turkey's social structure also constitute the main factors affecting these dimensions. Alevi who migrated from Turkey have an important place in this social structure. The Alevi community, which started to form associations across Europe at the beginning of the 1990s, has a structure that is recognized as "faith" throughout Austria and acts differently from other Muslims. The current situation of this structure and its effects on Turkey also occupy an important position on both religious, political and social grounds. The position of the Alevi community in Turkey, from the Ottoman Empire to the early republic, from the 1960s to the 1990s and until today, has come to a level that needs to be rethought and discussed by encountering certain problem areas at the breaking points. The manifestations of this situation in Europe and its effects on Turkey are also at a point where they find a response on the political ground. The main debates, which have the potential to be constantly on the agenda in an important part of Turkey's political memory, necessitate acting in an interdisciplinary position and on a sociopolitical ground. In this study, the migration process of Turks in Austria, the general situation of Muslims and their legal positions will also be given. Basically, the migration process of the Alevi community living in the city of Innsbruck in the Austrian Tyrol province, the problems they experienced there, their demands and expectations towards Turkey, their association process in Austria and the rights they "won" were discussed through a qualitative research.

Keywords: Diaspora, migration, Austria, Turkish diaspora, Turks Abroad, Alevism, Innsbruck Alevi Society

GİRİŞ

Türkiye'den Avrupa ülkelerine 1960'lı yıllarla birlikte başlayan işgücü göçü bugün yarım asırlık bir tecrübeyi içerisinde barındırmaktadır. 1957 yılında Almanya'ya başlayan işgücü göçü Hollanda, Fransa, Belçika ve Avusturya gibi Avrupa ülkelere doğru devam etmiştir. Bu süre zarfında 1960'lı yıllar ve sonrasında yaşanan gelişmeler ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, dinî ve boyutlarıyla yeni bir konuma gelmiştir. Türkiye'nin resmi olmayan rakamlara göre 2022 yılı itibarıyla 8 milyondan fazla vatandaşının yurt dışında bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu durum hem Türkiye için hem de göç edilen ülkeler için önemli kazanımlar barındıran bir noktada bulunmakta ve bu ülkeleri farklı açılardan etkilemektedir. Türkiye'nin Avrupa'da yaşayan vatandaşları gündeme geldiğinde genellikle ilk akla gelen ülke en çok Türk vatandaşının da bulunması hasebiyle Almanya'dır. Ancak diğer Avru-

pa ülkeleri ve hatta Ortadoğu ve Körfez ülkelerinde de hatırı sayılır bir Türk nüfusu bulunmaktadır (Unat, 2002: 82).

Bu çalışma yaklaşık 1 milyonluk Türk diasporasını barındıran ve son zamanlarda daha çok gündeme gelmeye başlayan Avusturya'daki Türkiye diasporasına odaklanacaktır. Avusturya tarihî arka planı itibariyle Türkiye'ye ve Müslümanlara uzak bir ülke değildir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile kurulan ittifak ve Bosna Hersek'in 20.yüzyılın başında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından yönetilmeye başlaması önemli tarihî tecrübelerdir. Bununla birlikte Avrupa tarihinde ilk olarak 1912 yılında çıkarılan Avusturya İslam Yasası bu bağlamda önemlidir (Arslan, 2016: 12). 1964 yılında Türkiye ile imzalanan ikili iş gücü anlaşması ile Türkiye'den Avusturya'ya giden Türk vatandaşları 1970'li yıllarda aile birleşimleri, 1980 ve 1990'lı yıllarda siyasi sebeplerle yaşanan göçlerle birlikte bugün ülke genelinde önemli bir nüfusu oluşturmaktadır (Şimşek, 2014b: 24).

Avusturya 9 milyondan fazla nüfusuyla federal bir cumhuriyettir. Burgerland, Karnten, Aşağı Avusturya, Yukarı Avusturya, Salzburg, Steiermark, Tirol, Vorarlberg ve Viyana olma üzere dokuz eyaletten oluşmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2021). Avusturya'da resmi olmayan rakamlara göre 275 bin Türk nüfusu bulunmaktadır. Tirol eyaleti 800 bine yakın nüfusuyla önemli bir eyalettir. Bu eyaletin başkenti olan Innsbruck şehrinde resmi olmayan rakamlara göre 10 bin Türk bulunmaktadır. Innsbruck şehrinin ise resmi olmayan rakamlara göre nüfusunun 140 bine yaklaştığı bilinmektedir (Şimşek 2014: 101).

Türkiye'den Avrupa'ya işgücü göçünün kendi içerisinde birçok farklı dinamiği bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi de kuşkusuz dernekler üzerinden gerçekleşen yapılanmalar ve bu yapılanmaların hâlihazırdaki durumudur. Türkiye'den göçün başladığı 1960'lı yıllar göç etme motivasyonun ekonomik koşullara bağlı olduğu yıllardır. 1970'lerde aile birleşimlerinin önünün açılması ve Türk nüfusunun artmasıyla, orada yaşayan toplulukların bir arada hareket etmek adına kurdukları dernekler ve bu derneklerin yapıları sonraki yıllarda Türkiye'ye dönük etkileri de barındıran bir muhtevaya sahip olmuştur. Özellikle 1980 darbesi ve öncesindeki süreç ile 1990'lar Avrupa'ya siyasi nedenlerle göçün başladığı yıllar olması hasebiyle önemlidir. Türkiye'nin Avrupa'daki varlığının ve kamusal alandaki görünürlüğün birinci temsilcisi olarak bu derneklerin önemli işlevleri de bulunmaktadır (Eke, 2014: 34). Bu kuruluşlar arasında Avusturya'da Avrupa Türk

İslam Birliği, Avusturya İslam Federasyonu, Avusturya Türk Federasyonu, İslam Kültür Merkezi ve Avusturya Alevi İnanç Toplumu bu yapılanmaların başında gelmektedir. Bu dernekler Türk diasporasının varlık zeminini oluşturan ana hatlar olması hasebiyle ayrıca önemlidir. Bununla birlikte elbette düşünce yapısı veya diğer koşullar itibariyle daha farklı dernek ve sivil toplum kuruluşları da Avusturya saatinde mevcuttur (Şimşek, 2014: 181).

Bu çalışma ise Avusturya Alevi toplumu üzerine odaklanarak orada yaşayan Alevi Toplumu'nun Türkiye'ye bakışını sosyo-politik bir çerçeve üzerinden anlamaya çalışmak üzere kurgulanmıştır(Yaman, 2020: 76). Bu noktada şunu ifade etmekte fayda var ki göçün başladığı ilk yıllarda Türkiye'den giden insanlar arasında herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Kısaca Alevi toplumunun Avrupa'daki dernekleşme sürecini ele alacak olursak şunlar ifade edilebilir: 1980'li yıllarda Almanya merkezli olarak başlayan Alevi toplumunun dernekleşme süreci sonraki yıllarda farklı ülkelerde devam etmiştir. Bu dernekler kültür merkezleri adıyla cemevi olarak hizmet vermektedir (Keleş, 2021: 31). 1993 yılında Sivas Olaylarından sonra Avrupa'daki görünürlüğü artmaya başlayan Alevi toplumu için bu tarih oldukça önemlidir. Zira Türkiye'den Avrupa'ya siyasal bir zeminde devam eden bu durum Türkiye'deki olgulardan azade olarak ele alınamamaktadır. 1995 Gazi Mahallesi Olayları da bu minvalde düşünülebilir. Ayrıca Alevi toplumunun hafızasında hâlâ yerini koruyan Dersim, Kahramanmaraş ve Çorum Olayları da bu hafızayı yeniden şekillendiren bir muhtevaya sahip bulunmaktadır. Avrupa'da da Türkiye'nin siyasal ve toplumsal boyutlarından ayrı olarak değerlendirilemeyecek olan bu konu, doğrudan Türkiye'nin siyasal hayatına etki edebilmekte ve siyasal psikolojik anlamları da barındırabilmektedir. Alevilik tarihî arka planı itibariyle İslam tarihinden bu yana farklı boyutlarıyla tartışılmalı bir olgudur. Osmanlı döneminden, erken cumhuriyet dönemine ve günümüze kadar çetrefilli bir mesele olarak toplumsal zeminde karşılık bulmuştur (Aktay, 2021: 46).

Avusturya Alevi toplumu ve onu oluşturan yapılar birbirinden farklı Alevilik anlayışlarına sahiptir. Aleviliği tanımlama biçimi ve ritüeller anlamında da farklılaşan yönleri mevcuttur. Bu durum dernekleşme süreçlerini ve bu bağlamdaki olguları da etkilemiştir. Öyle ki Avusturya'da Aleviliğin yasalarca bir inanç olarak tanınmasını isteyen iki farklı dernek 2009 yılında yaptıkları başvurular ile bu durumun örneğini ortaya koymuşlardır. Bu süreci izleyen aşamalarda Avusturya Alevi top-

lumu 2013 yılında ülke genelinde İslam dininin içerisinde ayrı bir “mezhep” olarak tanınmıştır.

Bu çalışmanın konusu olan Innsbruck özelinde ise Tirol Anadolu Alevileri Kültür Merkezi Hz. Ali Cemevi ismiyle hem dernek hem de cemevi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. 1994 yılında kurulan dernek, sonrasında yeni binası ile faaliyetlerine devam etmiştir. Dernek bünyesinde cemevi ve dernek iki ayrı merkez olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Cemevi bünyesinde bir lokal ve gençlik kuruluşu da ayrıca yer almaktadır. Bu noktada çalışma Innsbruck Hz. Ali Cemevi’nden katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Avusturya Innsbruck üzerinden Türk diasporasına ve Türkiye’ye bakış, Alevi toplumunun geçmişten bugüne geldiği nokta, temel talepler, beklentiler ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Bu araştırma Türkiye’den Avusturya’ya göçün başladığı yıllardan günümüze kadar Türk diasporasının serencamını Innsbruck’da yaşayan Alevi toplumu üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda sosyo-politik bir çerçevede Türkiye’ye dönük talepler, beklentiler ve genel çerçeve izah edilmeye çalışılarak temel anlamlar ortaya konulacaktır. Türkiye’nin hem siyasal hem de toplumsal yapısında önemli bir yeri olan Alevi toplumunun Avusturya’daki durumun anlaşılmasına odaklanılacaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi tekniği kullanılmış olup, yapılandırılmamış ve katılımcı gözlem teknikleri uygulanmıştır. Araştırma sürecinde söz konusu olan cemevi ve derneğe aynı hafta içerisinde ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretlerde derneğin kurucuları, başkanı, üyeleri ve derneğin yardım kuruluşu olan Hızır Avusturya’nın temsilcisiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcı gözlem tekniği ile Alevilerin ritüellerini yerinde görmek üzere Aleviler için önemli bir olgu olarak Perşembe Cemi takip edilmiştir. Bu ritüel esnasında derneğin sorumlu dedeleri, başkanı, yöneticileri ve cemevinde bulunan Aleviler ile ayrıca görüşme yapılmıştır. Bununla birlikte bu görüşmeler katılımcılara çeşitli sorular yöneltilerek gerçekleştirilmiş ve katılımcıların “kapalılık” halini aşarak cevap vermesi sağlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 102). Alevilik çalışmalarındaki en büyük yöntem sorunlarından birisi olarak görülen “kapalılık” hali bu yöntem ve tekniklerle aşılmaya ve somut gerçekliklere ulaşılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

1. Avusturya’da İslam ve Müslümanlar

Avusturya İslam ve Müslümanlar ile yeni tanışmış bir ülke değildir. 1880’lü yıllarda Avusturya Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna Hersek’i ilhaki ile birlikte ilk Müslüman varlığı Avusturya topraklarında oluşmuştur. Resmi olmayan rakamlara göre yaklaşık 600.000 civarı bir Müslüman nüfustan bahsedilirken bu sayının yıllar içerisinde değiştiği ve şimdiki nihai noktaya ulaştığı bilinmektedir. Bununla birlikte Avusturya birçok bakımdan İslam ve Müslümanlar açısından “ilklerin” yaşandığı bir ülkedir. Öyle ki Avrupa’da 1912 yılında ilk İslam ve Müslümanlara yönelik yasa Avusturya’da çıkarılmıştır. Ayrıca bu çalışmanın odak noktası itibarıyla Avrupa’da Alevilerin “Alevi” ismiyle kurdukları ilk cemevi ve kültür merkezi 1989 yılında St. Pölten’de yapılmıştır (Şimşek, 2014b: 105).

Avusturya İslam Yasası 2015’te yeniden revize edilmiştir ve halen yürürlüktedir. 2015 yılına gelinceye kadar uygulama noktasında değişiklikler yaşanmış olsa da bu yasanın Avrupa’da önemli görüldüğü bilinmektedir. Avusturya’da yasalarca belirlenen kurallar gereği her dinî cemiyet kendisini oluşturan yapılarla birlikte tanımlanmakta ve dinî uygulamalarını bu kurallar çerçevesinde yerine getirebilmektedir. Bu noktada Avusturya’da Hristiyanlar, Yahudiler, Müslümanlar ve diğer bazı dinlere mensup azınlıkların yasal hakları güvence altına alınmıştır. Ayrıca bu dinî yapılar içerisinde bulunan “mezhepler” de ayrı bir tanınma süreci içerisinde girmişlerdir. Öyle ki Hristiyanlık içerisinde Katolikler, Protestanlar ve Ortodokslar farklı yasal statülere tabi olabilmektedir (Şimşek, 2014a: 36).

Müslümanlar ise 1880’lü yıllarda ilk olarak Bosnalılar üzerinden bu yasal haklara sahip olmuş, yıllar içerisinde artan Müslüman nüfus ile birlikte değişen koşulların etkisiyle bu yasal statüler değişkenlik gösterebilmiştir. İlk olarak İslam dini içerisinde “Hanefi, Maliki, Şafi, Hanbeli” mezhepleri tanınmış, sonrasında “Şii” mezhebine sahip nüfusla birlikte bu statüler farklılaşmıştır. Avusturya’da Müslümanları temsilen kurulan yapı 1979 yılında Avusturya İslam İnanç Toplumu olarak tanınmıştır. Bu noktada Avusturya’da Müslümanların “tanındığı” sadece iki yapı bulunmaktadır. Avusturya İslam İnanç Toplumu ve Avusturya Alevi İslam Toplumu bu iki temel yapıyı oluşturmaktadır (Şimşek, 2014b: 116).

2000'li yıllarda Alevi toplumunun hak talepleri farklı açılardan gündeme gelince Alevilerin kendilerini ayrı bir inanç olarak tanıtmak ve yasalarca ilgili statüleri elde etme istekleri, 2009 yılında tanınma sürecini başlatmıştır. Bu süreç içerisinde 2013 yılında Avusturya genelinde “inanç” olarak tanınan ve yasal statü elde eden Alevi toplumu, diğer “inançlar” ile birlikte yasal statüye sahip olan bir topluluk olmuştur. Aleviliği kendi ülkesinin her eyaletinde geçerli olarak tanıyan ilk ülke olarak Avusturya bu bağlamda tarihi bir adım atmıştır (Şimşek, 2014a: 122).

2. Türkiye'den Avusturya'ya Göç Süreci

Türkiye'den Almanya'ya 1960'lı yılların sonundan itibaren başlayan işgücü göçü sonrasında farklı Avrupa ve Ortadoğu ülkelerine devam etmiştir. Bu göç süreci 60 yıldan fazla bir geçmişte içerisinde barındırmasıyla farklı dinamikleri etkileyen bir yapıda bulunmaktadır (Unat, 2002: 269). Bu dinamikler dinî, kültürel, ekonomik ve siyasi anlamlarda belirleyici olan anlamları içermektedir. Avrupa'ya işgücü göçünün en temel motivasyonunun ekonomik temelden hareketle gerçekleştiği bilinmektedir. 1950'li yılların sonunda Türkiye'deki ekonomik ve siyasi problemler, Türkiye için de bu göç verme sürecini mümkün kılacak bir bağlamdan hareket etmektedir. Bu süreç hem Türkiye hem de göç verilen ülkeler için önemli olmuştur (İfesam, 2014: 26, Artukoğlu, 2005: 17).

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ekonomisinin yaşadığı daralma iş gücü ihtiyacının başka ülkelere karşılanmasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte Avrupa ülkelerinin yaptığı ikili anlaşmalar ile nitelikli iş gücünün göçü mümkün olmuştur. Avusturya 1964 yılında Türkiye ile yaptığı anlaşma ile bu süreci başlatmıştır. 1950'li yıllarda Avusturya'da Türkiye'den gelenlerin sayısı sadece 112 kişi ile sınırlı olurken, 1965 yılında 6 bine yaklaşmış, 1974'te ise 30 bini bulmuştur. Bu sayı sonraki yıllarda artmaya devam ederken, 1970'li yıllarda patlak veren petrol krizi işgücü anlaşmalarının durmasına sebep olmuştur (Unat, 2002: 121).

Bu süreç içerisinde kısa süreliğine olduğu düşünülen işgücü göçü bu şekilde devam etmemiş, “misafir işçilikten” kalıcılığa doğru evrilmiştir. 1970'li yıllarda diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Avusturya'da da aile birleşimlerinin önü açılmış ve bu süreçle birlikte Türkiye'den giden göçmen nüfus artmıştır. Bu artışla birlikte kadın ve çocuk sayısında da artış meydana gelmiştir (Erdoğan, 2017: 14).

1980'li yıllarda Türkiye'nin siyasi ve ekonomik durumundaki olumsuzluklar ile birlikte yapılan göçlerin çoğunluğunu "iltica" talepleri oluşturmaktadır. Bu iltica talepleri ile Avusturya'ya sığınan, düzensiz olarak göç eden veya Avusturya'ya gidip tekrar geri dönmeyenlerin sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Öyle ki 1989 yılında iltica yoluyla Türkiye'den göç edenlerin sayısı 3.263 kişiye ulaşmıştır (Şimşek, 2014: 113). Avusturya'ya 1980'li yıllarda Türkiye'den giden göçün niteliği ekonomik sebeplerin ötesinde, siyasi sebeplerin çoğunlukta olduğu bir muhteviyata sahiptir. 1980 yılında Avusturya'daki Türk nüfusunun 65 bine yaklaştığı bilinmektedir. 1990'lı yılları takip eden süreç içerisinde 2000'li yıllarla birlikte geri dönüşler yaşansa da Türkiye'den Avusturya'ya eğitim amaçlı göçlerin ve kısa süreli göçlerin yaşandığı bilinmektedir (Sağlam, 2019: 45). 1960'lı yıllardan 2000'li yıllara kadar devam eden bu göç süreci belli dönemlerde değişen motivasyonu ile birlikte sürmüştür. Bu göç süreçleri Türkiye'nin siyasi ve ekonomik sebeplerinden bağımsız olmamakla birlikte, birçok dinamiği de etkileyen sonuçları bulunmaktadır (Sala, 2021: 104).

3. Avusturya Alevi Toplumu

Türkiye'den Avusturya'ya göç sürecinde Türkiye'den göç edenler arasında herhangi bir etnik veya dinsel ayrım bulunmamaktadır. Avusturya'nın kendi iç yasaları gereği oluşturulan tanınma süreçleri İslam yasası ile birlikte yeni boyutlar kazanırken, Türkiye'den yapılan göç süreci sonrası artan Müslüman nüfusu ile birlikte yeniden şekillenmiştir. 1970'li yılların sonunda başlayan dernekleşme çalışmalarısıyla birlikte Türklerin kurumsallaşma çabalarının ilk somut çıktıları ortaya çıkmıştır. Avusturya'daki Türk derneklerine zemin oluşturan kuruluşların temelleri de bu dönemlerde atılmaya başlanmıştır. İslam Toplumu Millî Görüş, Avusturya Türk Federasyonu, İslam Kültür Merkezleri, Avusturya Türk İslam Birliği gibi kuruluşların şekillenme ve teşkilatlanma aşamaları bu tarihlerde başlamıştır (Unat, 2002: 230). Alevi sivil toplum kuruluşları ise Almanya merkezli kurumsallaşma süreçlerinin yanı sıra diğer Türk toplulukları gibi köy derneği gibi kurumsallaşmaların yanı sıra cemevi merkezli bir yapılanma izlemişlerdir. 1989 yılında St. Pölten'de kurulan ilk kültür merkezi ve cemevi çalışmaları Avrupa'da ilk cemevlerinden sayılabilir. Hali hazırda çeşitli hukuki sorunlarda bu cemevi üzerinde devam etmektedir. Bununla birlikte 2000 yılından sonra görünürlükleri artan Alevi toplumunun Viyana, Niederösterreich, Oberösterreich, Tirol, Vorarlberg, Salz-

burg, Steinermark eyaletlerinde dernekleşme ve kurumsallaşma çalışmaları ilk olarak 1990'lı yıllarda başlamıştır (Şimşek, 2014b: 116).

Avrupa'da ve özelde Avusturya'da bu süreçler Türkiye'den bağımsız bir yönelim izlememiştir (Güner, 2017: 28). Öyle ki Türkiye'deki siyasi olaylar ile doğrudan bağlantısı bulunan bu dönemlere ilişkin göçlerde 1980 darbesi, 1993'te yaşanan Sivas Olayları önemli iki tarih olarak göz önüne alınması gereken tarihlerdir. 1993 yılında yaşanan Sivas Olayları Avrupa'daki dernekleşme çalışmalarının “tepkisellik” üzerinden başladığı mihenk yıl olarak anılabilir. Zira Alevi toplumunun Avrupa'da hem kamusal alanda hem de kendi içlerinde oluşturdukları mekanizmalar bu durumun temel göstergeleri arasında sayılabilir. Avrupa'da Alevilik derslerinin verilmesinin talep edilmesinden, Aleviliğin ayrı bir inanç olarak görülmesine giden sürece kadar bu oluşumlar Türkiye'deki olgularla birlikte devam eden süreçleri içermektedir (Massicard, 2007: 47).

Avusturya'nın ise diğer Avrupa ülkelerinden Alevilere dair farklılaşan politikaları ve etkileri mevcuttur. Öyle ki Avusturya yasalarının bu konudaki serbest tutumu Aleviler için ve diğer inanç temsilcileri için kolay bir zeminde oluşmaktadır. Alevi toplumunun yer aldığı eyaletlerde dernekleşme ve tanınma süreçlerinde de bu uygulamalardan yararlanıldığı söylenebilmektedir (Yıldız, 2021: 79). Avusturya'nın genelinde 2009 yılında başlayan tanınma süreci 2013 yılında tamamlanarak Alevilik bütün ülke genelinde inanç olarak tanınmıştır. Bu süreç diğer Avrupa ülkelerinden farklı gelişirken, Almanya merkezli oluşumlar ile diğer Alevi dernekleri arasında o süreç içerisinde gelişen sorunlar da ortaya çıkmıştır.²

Bununla birlikte bu çalışma tamamlandıktan sonra Avusturya'da konuya dair farklı bir durum ortaya çıkmıştır. 2022 yılının Nisan ayında Avusturya Alevi Birlikleri Federasyonu'nun 2013'te Avusturya Alevi-İslam toplumunun elde ettiği statüden ayrı olarak yapmış olduğu başvuru kabul edilmiştir. AABF'nin başvurusu neticesinde Alevilik bir azınlık kategorisinde değerlendirilirken, önceki başvuru da Alevilik İslam dini içerisinde bir konumda bulunmaktadır. Bu noktada Avusturya özelinde iki farklı Alevi sivil toplum kuruluşu farklı statülerde yer almaktadır.

² Avusturya'da Alevi toplumunun farklı derneklerinden aynı dönemde yapılan başvurular mahkeme karar süreçlerinin işleminde yaşanan sorunlar ile gündeme gelmiştir.

Öncelikle şunu ifade etmekte fayda var ki bu araştırmanın sınırlılığını oluşturan temel faktör, kendisini yıllarca saklamış, ritüellerini kapalı ve gizlilik üzerinden devam ettirmiş bir topluluğun kodlarında yer alan şüpheleridir. Bu şüpheler araştırmacı olmasa dahi Alevilerin herhangi bir tanıdığına dahi duyabileceği korku kaygı ve acaba sorularını zihninde şekillendirmesine olanak vermektedir.

Avusturya'nın Tirol eyaletinin başkenti olan Innsbruck, Almanya sınırına yakın, İtalya ile komşu olan önemli bir turizm kentidir. Şehrin nüfusu resmî olmayan verilere göre yaklaşık 140 bin civarındadır. 140 binlik nüfus içerisinde yine resmi olmayan verilere göre 10-11 bin Türk'ün yaşadığı bilinmektedir (Şimşek, 2014b: 167). Bu Türk nüfusunun içerisinde Innsbruck'da yer alan iki önemli ve etkili Alevi sivil toplum kuruluşu ve cemevi bulunmaktadır. Bunlardan birisi Alevi Birlikleri Federasyonu'na bağlıyken diğeri Tirol Anadolu Alevileri Kültür merkezine bağlıdır. Bu çalışmada Tirol'e bağlı kültür merkezi ve cemevinden katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelere dayanmaktadır.

Tirol Anadolu Alevileri Kültür Merkezi, Hz. Ali Cemevi'ni kurarak geleneksel kodları, Türkiye'deki muadillerinden farklı olmayan biçimlerde yaşatmaya ve yaşamaya çalışan bir topluluk görüntüsü çizmektedir. Dede merkezli oluşum ile ritüellerini gerçekleştirmeye devam eden cemevi, "Allah-Muhammed-Ali" söylemine dayanan inançlarıyla bu gelenekselliği içeren anlamları göstermektedir. Bununla birlikte siyasallaşan anlamları da bulunan çerçevelerde Aleviliğin sol eksenli yönelimine yakın bir duruş sergilemektedirler.

4. Perşembelik Cemi

Odak grup görüşmesi, iki kere yapılmış, bu görüşmeler derneğin yerleşkesinde, dernek yetkilileri, kurucuları, başkanı ve üyeleriyle gerçekleştirilmiştir. Tanışmak ve görüşme yapmak amacıyla ilk ziyaret gerçekleştirilmiş, ikincisi ziyaret ise Perşembelik Cemi'nde kendilerinin daveti üzerine yapılmıştır. Bu görüşmeler esnasında Aleviliğin anlamlarından, Avusturya Alevi toplumunun yapısına, Türkiye'den göç sürecinden, diaspora ve Türk siyasetinin mevcut durumuna varıncaya kadar çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu sorular cemevinin dedesi, başkanı, üyeleri aynı salonda hazır buldukları sırada yöneltilmiş ve tartışılmaya çalışılmıştır. Odak grup görüşmesi esnasında aynı zamanda katılımcı gözlem ile birlikte devam eden süreç Perşembelik Cemi'ni takip ederken edilen sohbetler önemli bir veri kaynağı olmuştur. Cemevinin üyelerinin Aleviliği ve Avusturya'da Aleviliği an-

latması ile başlayan görüşmede görüşmenin seyrine göre sorular yöneltilmiş ve bu cevaplar betimlenmeye çalışılmıştır.

Sorular ve cevaplar eşliğinde esasen bir sohbet havasında gerçekleşen görüşmede Avusturya’da yaşayan Alevi toplumunun, Innsbruck özelindeki faaliyetlerine değinilmiştir. Derneğin kuruluş çalışmalarından Aleviliğin ne olduğuna kadar bu anlatı devam etmiştir. Alevilerin Türkiye’den temel talepleri aslında “muhatap alınmaktır”. Zira kendi “inançlarını” yaşayabilmenin “anavatanda” mümkün kılınması bu talebin başında gelmektedir. Öte yandan yıllardır devam eden Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kaldırılması talebi ile Alevilerden alınan vergilerin camilere aktarılmaması hassas konular arasındadır.

5. Geleneksel - Modern Anlamlar ve Dede Rolü

Alevilerin politik bir yönünün bulunması bu derneğin yöneticileri için içselleştirilmiş bir yön taşımaktadır. Aleviliği Türkiye’dekine benzer olarak sol eksenli bir yapıda tahayyül eden Aleviler, muhalif, itiraz eden, tepkili ve anakronizm üzerinden inşa ettikleri kolektif hafızalarında yer etmiş tarihi hadiseleri hatırlayan bir durumdadır (Çavdar, 2020: 55).

Avusturya’da Innsbruck özelinde inanç konularında hassasiyetlerini devam ettirirken, modern anlamda oluşturulmaya çalışılan ve inanç temelli olmaktan ziyade marjinal bir zeminden hareket eden Alevilik yaklaşımlarına tepkilidirler. Cemevinin içerisindeki duvarda yer alan ve Müslüman olmanın ilk şartı olarak kabul edilen Kelime-i Şehadet ve (temsili) Hz. Ali Portresi önemli göstergelerdendir. Bununla birlikte Alevilikte önemli kabul edilen “lokma getirmek”, “hizmet etmek” gibi gerçeklikte karşılığı olan olgular halen süregelmektedir. Ayrıca Alevilik çalışmalarında kır yahut kent hayatı ayrımı yapılırken musahiplik olgusunun önemli bir konumu bulunmaktadır. Musahiplik Aleviliğin bir nevi devamını teşkil eden ve Aleviler içinde unutulmuş bir anlam taşımaktadır. Bir diğeri ise dedenin cem esnasındaki rolüdür. Dede birbirinden şikâyetçi olandan, herhangi birisinin kalbini kırana, eşiyile veya çocuklarıyla sorunları olana veya daha farklı meselelere kadar çözüm bulan kişi konumundadır. Esasen bu durum geleneksel kırsal Alevilik içinde sosyal kontrol mekanizması işlevi gören bir gerçekliktir. Bu ritüellerin Avrupa sathına taşınmış olması, kırsaldan sadece kente değil Türkiye kırsalından Avrupa’ya taşınan dikkat çekici anlamları içerisinde barındırmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise bu dedelerin Türkiye’den getirilmiş olmasıdır. Bu taşıma sadece ritüel-

leri değil bu ritüelleri gerçekleştiren kişileri de içermektedir (Ecevitoglu & Yalçınkaya, 2013: 56).

“Burada herkes gerekirse helalleşir, sorunu olan anlatır, hırsızlık yapan, yalan söyleyen cezalandırılır, hatta biz almayız aramıza, gitsin kendisini temizlesin öyle gelsin deriz.” (KK-1)

Bu durumun yanı sıra bazı Alevi grupların cenazelerinde cenazenin etrafında saz çalması da rahatsız edici bir olgudur.

“Şimdi saz çalıyorlar ne alakası var cenazeyle, bunu sonradan uydurdu onlar, olur mu hiç öyle bir şey...” (KK-2)

Yapılan görüşmelerde Avusturya’da Alevilerin hukuki konumunu anlatan kişilerin 2. nesilden olması ayrıca dikkat çekici bir olgudur. Aleviliğin içeriğine dair konular, Dedeler ve derneğin yaşlı üyeleri tarafından izah edilmeye çalışılırken diğer konular genç Aleviler tarafından anlatılmıştır. Bu durum aslında Aleviliğin yeni nesilde sadece inancı yaşamak anlamında değil mücadele eden bir anlamda olduğu düşüncesini gündeme getirmektedir. Dernek bünyesinde gençlik yapılanmasına ayrı bir oda tahsis edilmiş olması ve bu yapıya önem verilmesi de ayrıca dikkat çekici bir gerçekliktir. Ancak odak grup görüşmesi ve katılımcı gözlem esnasında bu yapıdan herhangi bir kimse bu geleneksel ritüelde bulunmamaktaydı.

“Biz 2009 yılında başvurumuzu yapmıştık, mahkeme bizim başvurumuzu inceledi ve bizi tanıdı ama bunu kendi başına yapmadı, mesela Türkiye’den Diyanet’e falan soruldu. Diğer İslam cemaati de bizimle ilgisi yok deyince tamamlandı.” (KK-3)

Türkiye’den göç sürecinin ardından geneli işçi olarak gelen insanların oluşturduğu bu yapıda işçi emeklisi bir üyenin Türkiye’ye geri dönme ümidiyle geldiklerini ancak bunun mümkün olmadığını ifade etmesi önemliydi. Öyle ki halen Türk diasporasının bu noktada tartışılan anlamları bulunmaktadır. Geri dönme fikrinin farklı boyutlarda bir türlü gerçekleşemeyişi bu durumu ortaya koymaktadır. Ayrıca ilk işgücü göçünde işçi olarak çalışan insanların Türkiye’ye ekonomik olarak ciddi katkı yaptıkları bilinmektedir. Bunun en somut örneklerinden birisi de kazancın bir şekilde Türkiye ile paylaşılmış olmasıdır.

“O dönemde 2 euro kazandıysak 1 eurosunu Türkiye’ye ayırıyorduk. Öyleydi oraya gönderiyorduk çünkü...” (KK-2)

6. “Gurbeti Vatan Etmek”

60 yıla yaklaşan bu göç süreci içerisinde misafir olmak ile kalıcı olmak arasında arafta yaşayan Türk diasporası içerisinde bu göç sürecinden diğer topluluklara göre daha kazançlı çıkan topluluğun Aleviler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki Türkiye’de inanç noktasındaki talepleri birçok dinamiği etkileyerek karşılık bulmayan Alevi toplumu bugün Avrupa genelinde önemli bir kamusal görünürlük elde etmiştir. Avusturya ise Aleviler için ilklerin ülkesi olması hasebiyle hem inanç hem de diğer talepleri karşılık bulmuş bir topluluktur. Bu yönüyle gurbetin vatan olduğu Avrupa sathı kendileri için önemlidir. Bu noktada kendilerini daha özgür hissettiklerini ifade ederken dikkat çekici bir şekilde vefatlarından sonra Türkiye’ye yani anavatana defnedilmek istediklerini görüşme sırasında ifade etmişlerdir.

“Bizim oğlana söyledim biz yerimizi aldık Antalya’dan ona göre bizi götürecek”
(Gülüşmeler) (KK-4)

Bu bağlamda şunu ifade etmekte fayda var ki Avrupa’da cenaze hizmetleri konusu bütün Müslümanlar için çok önemlidir. Öyle ki diğer Türk sivil toplum kuruluşlarının bu konuda oluşturdukları özel yapılar ve cenaze fonları mevcuttur. Görüşme sırasında bu konu gündeme gelmiş ve babası Avusturya’ya ilk defnedilen kişilerden birisi olan dernek üyesi konunun önemini ifade etmiştir.

“Burada mesela 10 yıllığına kiralyorsun toprağı, öyle satın aldım bitti yok! Çünkü artık yer kalmadı. 10 yılda bir aidat gibi ödüyorsun, ödemezsen cenazeni kaldırıyorlar oradan. Biz onlar gibi yakmıyoruz onlar yakıyor cenazelerini(Hıristiyanlar). He bir de ben ödüyorum babamın mezarının aidatını, benim çocuğumda beni ödedi sonrası nasıl olacak bilmiyoruz.” (KK-5)

Bu konu gurbetin ve vatanın neresi olduğu noktasında tespitleri barındırabilecek anlamları taşıırken, duygusal bir içeriği de içerisinde barındırmaktadır. İnsanın gömüldüğü yer ile kurduğu aidiyet bir nevi kendisinin vatanı olabilmektedir.

SONUÇ

Aleviliği tartışmak veya bu konu üzerine çeşitli tahliller ortaya koyabilmek hem tarihi arka planları hem de içerdiği farklı bağlamları göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir. Değişen ve dönüşen olguların hangi zamanlarda ne tür değişimlere uğradığını belirleyebilmekte bu noktada önemli bir hale gelmektedir.

Modernleşmenin etkisinin hangi boyutlarda tezahür ettiği ve neleri değiştirdiği hala farklı alanlarda tartışılmaktadır. Modern, postmodern veya bulunduğumuz dönemi isimlendirecek kavramlar din olgusunu da değiştiren ve dönüştüren durumları betimlemeye çalışmaktadır.

Aleviliği anlamaya çalışmak ve bu konu hakkında yorum yapmak kendisini değiştiren, dönüştüren ve artık eskisi gibi olmayan bir toplumu bu bağlamlardan anlamaya çalışmayı gerekli kılmaktadır. Aleviliğin tarihi arka planından, bugüne, Türkiye'den Ortadoğu coğrafyasına ve dahi Avrupa coğrafyasına kadar ritüellerinin ve anlayışlarının analizi bu nedenle farklı bir bakış açısını da oluşturmaktadır. Türkiye'den Avrupa'ya siyasallaşan anlamları tepkileri, talepleri ve varoluş mekanizmaları artık değişmiş olan Alevi toplumunun, henüz kentli olmadan Avrupalı olması bu durumun somut göstergelerindedir.

Geleneksel ve modern Alevilik tartışmalarının odağını da oluşturan bu yaklaşımlar Alevilerin Aleviliğini hatırlamasına neden olan faktörleri içermektedir. Kendilerini tarihi bir perspektife oturarak zihinsel kurgularını ve kolektif hafızalarını bunun üzerinden oluşturan Aleviler için bu hatırlama aslında sadece geleneğin hatırlanması değil modern anlamların yeni tezahürlerinin göstergesi konumundadır. Avrupa'da dernek çalışmalarının özellikle Sivas olaylarından sonra hız kazanmış olması dikkat çekici bir milat olarak görülebilmektedir.

Avusturya özelinde de bu anlayışı görebilmek mümkündür. Araştırmanın odağında yer alan derneğin ve cemevinin kuruluşu ve halihazırda devam eden süreçte bunları görmek mümkün olmuştur. Tirol Anadolu Alevileri Kültür Merkezi'ni diğer kuruluşlardan ayıran da bu olmuştur. Kendilerini geleneksel Anadolu Aleviliğinin temsilcileri olarak gören bir anlayışa oluşturulan dernek, yardım faaliyetleri başta olmak üzere inanç temelli yaklaşımı benimsemektedir.

Ayrıca dikkat çekici bir başka yönü ise cemevlerinde tartışılmakta olan Atatürk fotoğrafının yer alıp yer almaması ile ilgilidir. Cemevinin girişinde hem Avusturya cumhurbaşkanının hem de Atatürk'ün resminin bulunması ve Türk bayrağı ile Avusturya byrağının yan yana konulması bu durumun göstergelerindedir. Bu tartışma daha farklı boyutlarla izah edilebilir, Atatürk fotoğrafının yer aldığı cemevleri gelenekseldir diğerleri moderndir gibi bir ezbere düşülmesi bu anlamda doğru olmamakla birlikte Anadolu'dan Avrupa'ya taşınan anlamlardan birisi olması hasebiyle önemlidir. Nitekim cem ritüelinden önce bu ritüellere katılacak

kişilerin lokma getirmesi ve dedeye sunması halen devam eden bir başka uygulamadır.

Çalışmanın hacmi gereği tam olarak yer verilmemiş olsa da derneğin “Hızır Avusturya” isimli yardım kuruluşu ve faaliyetleri de önemli boyutlarıyla karşımızda durmaktadır. Derneğin çalışmaları sadece Avusturya ile sınırlı değildir. Özellikle Türkiye’de ihtiyaç sahibi öğrencilere verilen burslar ve yapılan yardımlar Türkiye’den Avusturya’ya Avusturya’dan Türkiye’ye etkileşimin göstergelerindedir.

Türkiye’den Avrupa’ya ve özelde Avusturya’ya yönelik Aleviliğin değişen anlamları, Alevilerin Türkiye’ye dönük talepleri ve siyasallaşan boyutlarıyla Alevilik bu çalışmada tartışılmaya çalışılmıştır. Alevilerin yıllardır Türkiye’den çeşitli talepleri, sorunlarına yönelik çözüm önerileri mevcuttur. Bütün bunlarla birlikte en önemli talepleri muhatap alınmak ve anlaşılmak istemeleridir. Avrupa’da Türkiye’ye göre kendilerini daha özgür ifade ettiklerini, inançlarını yaşadıklarını ve bunları aslında anavatanlarında da yaşamak istediklerini belirten Alevi toplumunun bundan sonraki süreci nasıl ve hangi boyutlarda devam ettireceğini süreç gösterecektir.

KAYNAKÇA

Arslan, Zeynep. (2016). “Avusturya İslam Yasası’nın Alevileri Getirdiği Son Nokta”. *Kızılbaş*, 9, 10-11.

Çavdar, Ozan. (2020). *Sivas Kaçtımın Yas ve Bellek* (1.bs). İstanbul: İletişim.

Ecevitoglu, Pınar ve Yalçinkaya, Ayhan. (2013). *Aleviler Artık Burada Oturmuyor*. (1.bs) Ankara: Dipnot.

Eke, Deniz. (2014). “Transnational Communities: Alevi Immigrants in Europe” *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. 10, 168-194

Erdoğan, Özgür. (2017). “Avusturya’da Alevi Din Dersleri” *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. 15, 191-222

Erman, Tahire ve Göker, Emrah. (2014). “Alevi Politics In Contemporary Turkey”. *Taylor & Francis, Ltd. Stable. Accessed*. 4, 99-118.

Göle, Nilüfer. (2015). *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma*. (1.bs) Metis.

- Güner, Mehmet. (2017). *Avusturya'da Yaygın ve Örgün Olarak Yapılan Okul Öncesi Din Eğitimi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
- Keleş, Bülent. (2021). *Almanya'da Alevilerin Kurumsallaşma Süreci*. (Doktora Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Massicard, Ellise. (2007). *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması*. (1.bs) İstanbul: İletişim.
- Özyürek, Esra. (2015). *Müslüman Olmak Alman Kalmak Yeni Avrupa'da Millet, Din, Din Değiştirme*. (1.bs). İstanbul: İletişim.
- Sağlam, Esra. (2019). *Türkiyeli Göçmenlerin Gözünden Türk Diaspora Politikası: Toplumsal Sorunlar Ve Beklentiler* (Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Sala, Kenan. (2021). *Avusturya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Türk*. (Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi.
- Subaşı, Necdet. (2019). *Alevi Modernleşmesi: Sırrı Faş Eylemek*. (1.bs). Mahya.
- Şimşek, Hüseyin. (2014a). *Avusturya Alevileri*. (1.bs). Belge.
- Şimşek, Hüseyin. (2014b). *Türkiye'den Avusturya'ya Göçün 50 Yılı*. (1.bs). Belge.
- Tecer, Yasin. (2019). *Avusturya İlköğretim Okullarında Yapılan İslam Dersleri*. Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart
- Ulusoy, Ergin. (2015). Diasporayı Yeniden Düşünmek: Diaspora Teorisi Ve Modern Diasporanın Temel Parametreleri, *Göç*, 2, 208-218
- Unat, Nermin. (2002). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. (3.bs). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Yaman, Haluk. (2020). *Avrupa'da Göçmen Olmak: Hegemonik İlişki Bağlamında Psiko-Politik Bir Değerlendirme*. (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (1.bs). Seçkin.
- Yıldırım, Rıza. (2012). Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Araştırmaları Dergisi*, 62, 135-162.

Yıldız, İbrahim. (2021). *Yükseköğretimde Alevilik Programları: Türkiye, Almanya ve Avusturya Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Yurt, Bahar. (2019). *Avusturya'daki Türkiye Göçmenlerinin Sosyo Kültürel Uyum Araştırması*. (Yüksek Lisans Tezi) Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Çevrim içi Kaynaklar

URL-1: https://www.aleviten.at/_de/wp-content/uploads/2020/11/ALEVI-Dergi.pdf Erişim Tarihi: 22.05.2023

URL-2: <https://iktisat.istanbul.edu.tr/tr/duyuru/ifesam-avusturyada-goc-azinliklar-ve-siyaset-2014-raporu-45005A004F006A004B004D0052004C004F00590055003100> Erişim Tarihi: 22.05.2023

Kaynak Kişiler

KK-1: Özgür Erdoğan, üniversite, özel sektör çalışanı, Innsbruck 25 Ekim 2019 tarihli görüşme.

KK-2: Zöhre Doğan, üniversite, özel sektör çalışanı, Innsbruck 25 Ekim 2019 tarihli görüşme.

KK-3: Nurettin Arslan, lise, emekli, Innsbruck, 25 Ekim 2019 tarihli görüşme.

KK-4: Aydın Yağız, üniversite, dernek başkanı, Innsbruck, 25 Ekim 2019 tarihli görüşme.

KK-5: Ertürk Maral, üniversite, yönetici, Innsbruck, 25 Ekim 2019 tarihli görüşme.

